TİB Tüm İktisatçılar Birliği
yayınları no: 1

ORTAK PAZAR BOYUNDURUĞU

Aydın Köymen

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
NO : 1

Birinci Baskı
Ekim 1974

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
Necatibey Cad. 47/9
Ankara
18 18 72

ORTAK PAZAR BOYUNDURUĞU

AYDIN KÖYMEN

Kapak Düzeni : Firuzan Enson

Kalite Matbaası, Ankara - 1974

İ Ç İ N D E K İ L E R

ORTAK PAZAR BOYUNDURUĞU

1 — ORTAK PAZAR'IN KİMLİĞİ

İncelendiğinde görülür ki, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllar, o tarihlere kadar eşine rastlanmamış bir teknolojik gelişmeyi beraberinde getirmektedir. Bu çağdaş teknoloji, imalât sanayiinde çok büyük ölçekte üretimde maliyetlerin düşmesine olanak tanımakta, yeni teknik bulgular birbirini kovalamakta, fakat pazarın sınırlı olması bu bulguların uygulanmasını engellemektedir. Büyük ölçeklerde üretimde bulunmak ve bunun avantajlarından yararlanmak için geniş pazarlar gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşından kapitalizmin tekelci aşamasının en tam unsurlarını bünyesinde taşıyarak çıkan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), gittikçe büyüyen fir-

ma ölçekleriyle, dünya pazarlarının paylaşılmasında diğer tekelci kapitalist devletlerin çok önünde yer almakta, tek tek Batı Avrupa ülkelerinin ABD ile rekabet edememesi, ABD'yi, bu ülkelerin eskiden sahip bulundukları sömürge pazarlarında bile hâkim duruma getirmektedir.

Doğal olarak bu durum, Batı Avrupa tekelci kapitalizminin güçlenme ve büyüme temposuna önemli kısıtlamalar getiriyordu. Buna bir de dünyada güçlü bir sosyalist blokun doğması eklenince, Batı Avrupa'da ekonomik işbirliği yönündeki çabalar yoğunlaştı, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi fikri yeniden önem kazandı. Batı Avrupa ülkeleri arasındaki gümrük duvarlarının kaldırılmasının, bir iş bölümü içinde ülkelerden herbirinin belirli alanlarda uzmanlaşarak daha düşük maliyetle daha büyük bir üretimin gerçekleştirilmesini sağlayacağı görüşü yaygınlaştı. Bu görüş gittikçe gelişerek, her bir ülkenin dağınık ve küçük çapta araştırmalarının yarattığı israfı önlemek için teknik araştırma projelerinin ortak çalışma haline getirilmesi ve böylece teknik değişmenin yaratılması ve uygulanmasında öncülüğün ele geçirilmesi, diğer ülkelere karşı ortak tavır takınılması gibi anlamlı boyutlara ulaştı. Sonunda AET, bu tarihî gelişimin kaçınılmaz ve beklenen örgütü olarak ortaya çıktı.

Bazı kişiler kasıtlı olarak yada bilmeyerek AET'nin kuruluşunun «ekonomik gerekçesini» görmemez-

likten gelirler. Onlara göre AET, savaşa karşı olan barışsever Batı Avrupa ülkelerinin, 1915 yıllarında ortaya atılan «Avrupa Birleşik Devletleri» fikrini gerçekleştirmek için sürdürdükleri olağanüstü çabaların nihayet ortaya çıkardığı, Avrupa'da barışı güvence altına alan bir kuruluştur. Bu yoruma gerekçe olarak da çoklukla AET'nin kuruluşunu belgeleyen «Roma Andlaşması»nın öngördüğü gümrük birliği, ekonomik bütünleşme ve siyasal birlik biçimindeki üç aşamalı birleşme stratejisinin son aşaması gösterilir. Fakat bunun böyle olmadığı, AET'nin kapitalizmin tekelci aşamasında sistemin yaşayabilmesi ve daha güçlenebilmesi için emperyalist ilişkilerin genişletilmesine yönelik bir kuruluş olduğu, kendi sınırlarının dışına çıkmak için gösterdiği çabalarla da açıkça kanıtlanmaktadır.

Gerçekten, AET daha kurulduğu ilk günde Avrupa kıtasının sınırlarını aşmak için yoğun bir çabanın içine girmişti. Zira başta da belirttiğimiz gibi, topluluğun esas amacı, dünya pazarlarında Batı Avrupa tekelci kapitalizmini besleyecek yerler kapmaktı ve bunu gerçekleştirmek için de «AET kendi etrafında geniş bir çıkar bölgesi yaratmaya çalışmalıydı» (1).

---

(1) Tırnak içindeki cümle aynen, iki ayda bir yayınlanan ve AET'nin resmî yayın organlarından birisi olan «Avrupa Topluluğu - Ortak Pazar» isimli derginin 13 sayılı Türk-

AET'nin kendi kuruluş sınırlarının dışına çıkmak için uyguladığı yöntem «ortaklık andlaşmaları» olmuştur ve AET ilk hedef olarak da her sunulanı almaya hazır durumda bulunan azgelişmiş Afrika ülkelerinin geniş pazarlarını seçmiştir. Nitekim, 1963'de imzalanıp, 1964'de yürürlüğe giren «Yaounde Andlaşması» ile Afrika'nın hemen hepsi yeni bağımsızlığa kavuşmuş 18 ülkesi [Burundi, Kongo (Brazavil), Kongo (Kinşasa), Kameron, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Dahomey, Gabon, Fildişi Sahili, Madagaskar, Yukarı Volta, Mali, Moritanya, Nijer, Rwanda, Senegal, Togo, Somali] AET'ye «ortak üye» statüsüyle bağlanmışlardır.

«Ortak üye» statüsündeki devletlerin yoğunlaştığı ikinci bölge Akdeniz'dir : 1962'de Yunanistan, 1964'de Türkiye, 1972'de Kıbrıs ve Malta AET'ye ortak üye olmuşlardır.

25 Mart 1957 tarihinde imzalanan «Roma Andlaşması» ile başlangıçta Belçika, Lüksemburg, Federal Almanya, Fransa, İtalya ve Hollanda olmak üzere altı «tam üye»ye sahip olan AET, Batı Avrupa'nın çıkarları özdeş diğer tekelci kapitalist devletlerini de bünyesinde toplamakta gecikmemiş, Danimarka, İngiltere ve İrlanda 1972 yılının Ocak ayında «Roma Andlaşması»nı imzalayarak topluluğun yeni «tam üye»leri olmuşlardır.

çe nüshasında, Philippe Heyman'ın «Avrupa Amerika Çatışması» başlıklı makalesinden alınmıştır.

2 — TÜRKİYE AET'YE NASIL VE NEDEN GİRDİ

Türkiye'nin AET'ye üye olma yönündeki girişimleri, hemen «Roma Andlaşması»ndan sonra başlamıştır. O yıllarda iktidarda bulunan DP Hükümeti, AET ile bir ortaklık kurmak için 1959 yılında resmen müracaatta bulunmuştur. Ancak, bu başvurmanın sonucunun alınması çeşitli nedenlerden ötürü gecikmiş, 1959 - 1963 yılları arasında yapılan dokuz müzakere sonunda «Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Andlaşma» 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanarak, onay işlemlerinin tamamlanmasından sonra, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu sırada Türkiye'nin AET'ye katılması nedeni olarak resmî çevreler iki gerekçe ileri sürmektedirler : Birincisi Türkiye'nin 150 yıldır Batı Dünyasının bir parçası olduğunu ispat'a çalıştığı ve bugün de NATO gibi askerî bir anlaşma ile bu dünyaya bağlı bulunduğu, bundan ötürü AET'nin nihaî amacı olan «Avrupa Birleşik Devletleri»nin dışında kalamayacağıdır. Görüldüğü gibi bu gerekçe, bütünüyle siyasal bir nitelik taşımaktadır.

İleri sürülen ikinci gerekçe ise, ticarî niteliktedir. Buna göre, Türkiye'ye rakip tarım ürünlerini üreten ve AET'ye satan Yunanistan'ın topluluğa katılma kararı, eğer Türkiye bu pazarları kaybetmek

istemiyorsa, Türkiye'yi de AET'ye katılmaya zorunlu kılmaktadır.

1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren «Ankara Andlaşması»nda Türkiye ile AET arasındaki ortaklığın, a) bir hazırlık dönemi, b) bir geçiş dönemi, c) bir son dönemi; bulunduğunu belirtmektedir. Türkiye bugün AET ile ilişkilerinde «hazırlık dönemi»ni geride bırakmış ve 23 Kasım 1970'de imzalanan ve 1971 yılında uygulanmasına başlanan «Katma Protokol» ile «geçiş dönemi»ne girmiştir.

Türkiye'nin AET'ye katılmasını ve ilişkilerini geliştirmesini salt bir siyasal tercihe dayandırmak söz konusu olamaz. Çünkü, AET herşeyden önce ekonomik bir olaydır ve Türkiye'nin ekonomik politikasına yön veren egemen sınıfların, AET'ye katılma yanlısı tutumları, böyle bir kararın alınmasında en önemli etkendir.

Bugün Türkiye'de egemen sınıfları oluşturan ticaret ve sanayi burjuvazisinin AET'ye katılmadan ve ilişkilerin geliştirilmesinden sağladıkları ve sağlayacakları çıkarlar nelerdir ?

Aslında, Türkiye egemen sınıfları Ortak Pazar'a girmeyi, onunla bütünleşmeyi isterken kendi dışa bağımlı ve çarpık yapılarınıda tartışma götürmeyecek bir biçimde ortaya koymaktadırlar.

Bu yapının temel nitelikleri şu şekilde sıralanabilir :

1 — Türkiye'de ülkeyi sanayi kapitalizmi aşama-

sına getirebilecek bir «milli burjuva» sınıfı yoktur.

2 — Türkiye'deki egemen sınıfları oluşturan ticaret ve sanayi burjuvazisi halihazır gücünü ve varlığını dünyadaki emperyalist güçlere bağımlı olmaya borçludur.

3 — Türkiye'de, emperyalizmle bütünleşerek egemen olan işbirlikçi sermaye, İstanbul, İzmir, Adana gibi şehirlerde, belirli sayıda büyük kuruluşta yoğunlaşmış, birikmiş tekelci sermayedir.

İşte, ticaret ve sanayi burjuvazisinin dışa bağımlı, işbirlikçi ve tekelci bu yapısı, aynı zamanda onun AET'ye katılmadan ve AET ile ilişkilerin geliştirilmesinden ne gibi çıkarlar sağlıyacağı şeklindeki sorunun cevaplarını da içinde saklamaktadır.

Herşeyden önce, nihaî amacı üye ülkelerin siyasal birliği olan AET'ye katılınmakla, egemen sınıfların düzeni olan kapitalizm teminat altına alınacaktır. Bunun yanında amaçlanan ekonomik birlik, gümrük duvarlarının kaldırılması, üye ülkeler arasında sermaye ve mal akımının hızlandırılması yoluyla, bugün emperyalist güçlerle, batılı tekelci sermaye ile bütünleşmede az da olsa bir takım engellemelerle karşılaşan işbirlikçi yerli tekelci sermaye geniş bir hareket özgürlüğüne kavuşacaktır. Bu durum genel olarak yerli tekelci sermayenin ve özel olarak da onun dinamik gücü olan tekelci sanayi sermayesinin daha da güçlenmesine olanak yaratacaktır.

3 — KAÇINILMAZ ÇELİŞKİ — TÜRKİYENİN SANAYİLEŞMESİ VE AET İLİŞKİSİ —

Burada akla şöyle bir soru gelebilir : Acaba AET'ye tam üye olunduğunda, hattâ bundan bile önce, üstün AET sanayii karşısında Türkiye sanayii rekabet edemeyerek çöküp gitmeyecek midir?

Aslında bu soru defalarca sorulmuş ve AET'ye karşıt çevreler tarafından zamanında «evet» şeklinde cevaplandırılmış ve bu cevap karşısında birçok zihinlerde, yerli sanayi burjuvazisinin AET yanlısı tutumuna izah bulamayarak karışıklıklara yol açmıştı. Bize göre bu sorunun cevabı «hayır»dır ve bunun nedeni de emperyalizmin yeni dünya stratejisindeki değişikliktir.

Bilindiği gibi eskiden uluslararası kapitalizm geri kalmış ülkelerin hep geri kalmalarını, hiç sanayileşmemelerini isterdi. Ama bugün artık sanayileşmelerini istemektedir. Ancak çağdaş anlamda, yatırım malları sanayilerini kurarak, yerli teknolojilerini geliştirerek sanayileşmelerini değil fakat kendi ürettiği makina ve teçhizatın kullanılmasına olanak sağlıyan, kendisinin ulaşmış olduğu teknoloji seviyesinde artık uğraşılmasını gereksiz bulduğu, örneğin tüketim malları sanayilerinin kurulması yönünde sanayileşmelerini istemektedir. Kısacası uluslararası kapitalizm artık «koka-kola» pazarlaması değil, fakat koka-kola yapan makinaların pazarlaması

yönünde çaba göstermekte, az gelişmiş ülkelerde bu gibi tüketim malları sanayilerini teşvik etmekte, yerli sermaye çevreleri ile ittifaklar kurarak onlara patent, know-how adı altında teknoloji yardımı ve sermaye yardımı yaparak kendi istediği yönde, kendi denetimi altında ve kendisine bağımlı bir sanayinin kurulmasına olanak tanımaktadır. Tabiî ki, bundan kârlı çıkan, bir kilogramlık dokuma tezgâhından sağlanan kazanç aynı ağırlıktaki pamuk ipliğinden sağlanan kazanca oranla daha fazla olduğundan, uluslararası kapitalizmin kendisi olmakta, bunun yanında geri kalmış ülkelerin sanayileşme masallarıyla uyutulmaları sağlanmakta ve böylece «dünya ticaretini kısıtlayıcı yönde» girişimlerde bulunmaları da önlenebilmektedir.

İşte emperyalizmin, uluslararası kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulaşmış bulunduğu teknolojik aşamanın gereklerine uygun olan bu yeni dünya stratejisi iyi kavrandığı takdirde, genellikle tüketim malları üretiminin egemen bulunduğu Türkiye sanayiinin Ortak Pazara girilmekle çökmeyeceği ve yerli tekelci sermayenin ülkede daha bir egemen duruma geleceği kolayca anlaşılabilecektir.

Nitekim Türkiye'nin Ortak Pazara girmesiyle 1961 Anayasasının reformcu karakterinden güç alınarak hazırlanan «Plân Hedefleri ve Stratejisi» ile çizilen «Demokratik nizam ve karma ekonomi sistemi çerçevesinde sosyal ve ekonomik reformların

yapılarak daha süratli ekonomik kalkınma ve sosyal adaletin bir arada gerçekleştirilmesi» (2) biçimindeki uzun vadeli ekonomik politikasının uygulanması olanaksız bir duruma gelmiş, sosyal ve ekonomik hayata ilişkin kararların alınmasında tek egemen unsur Ortak Pazar ve onun getirdiği şartlar olmuştur. Sosyal adaletin sağlanması, yatırımların toplum yararının gerektirdiği önceliklerle yöneltmesi gibi amaçlar AET ve geçiş dönemi ile birlikte ikinci plâna itilmiş, özel teşebbüsün güçlendirilmesi, kaynakların endüstriye akıtılması önem kazanmıştır. Bunun tabiî sonucu olarak işbirlikçi sanayi burjuvazisi giderek gelişmiş, büyük bir hızla tekelci aşamasına ulaşmış ve Türkiye toplumunun en egemen sınıfı haline gelmiştir.

Bugün bütün az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de toplum refahını arttıracak, işsizliği asgari seviyeye indirecek, kısacası ülkeyi gelişmiş ülkelerin ulaşmış bulundukları gelişme düzeyine ulaştıracak tek yolun sanayileşme olduğu öngörülmektedir. Gerçekten en kısa zamanda çağdaş uygarlık düzeyine erişme ve bunun gerektirdiği hızlı kalkınma, ekonomide karşılaşılan dar boğazların aşılması ve sorunların çözümlenmesi, sosyal ve ekonomik yapının gelişmeyi devamlı kılacak bir yönde değiş-

---

(2) Bkz. «Plan Hedefleri ve Stratejisi». Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, 1963 - 1967, DPT, shf: 525 - 528.

mesi sanayileşme ile olanak kazanmaktadır. Ancak sanayileşmenin hedef olarak seçilmesi, sanayileşme gerçek anlamında tanımlanmadığı takdirde hiç bir değer ifade etmez.

Önemli olan sanayi kesiminin ekonomide nicel olarak ağırlığının artması değil, fakat amaçlanan gelişmişlik düzeyini sağlıyabilecek nitelikleri bünyesinde taşımasıdır. Bu nitelikler ise şunlardır:

1 — Sanayileşme tüketim malları üretmek değildir.

2 — Gerçek anlamda sanayileşme, yatırım ve ara malları sanayilerin kurulup geliştirilmesini içerir.

3 — Sanayileşme, bir yandan teknoloji üretiminde itici ve özdendirici bir rol oynarken öte yandan da bizzat kendisi yeni teknik buluşları ortaya çıkarır.

4 — Gerçek anlamda sanayileşme, ekonominin dışa bağımlılığını azaltır, yurt çıkarları doğrultusunda özgür hareket edebilme olanağı yaratan bir ekonomik yapıyı gerçekleştirir.

5 — Nihayet gerçek anlamda sanayileşme, sadece iç pazara dönük değil fakat bütün dünya pazarlarına ürettiğini ihraç edebilecek bir sınaî yapımın kurulması demektir.

Türkiye'nin Ortak Pazara girmesi, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının yöntem ve amaçlarının belirlendiği Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânın-

ca da benimsenen, yukarıda sıraladığımız nitelikleri yapısında taşıyan bir sanayileşmeyi tümüyle olanaksız kılmaktadır. Çünkü böyle bir sanayileşme hedefi herşeyden önce AET'nin - kaynaklarını uluslararası tekelci kapitalizm tarafından belirlenen yeni emperyalizm stratejisinden alan, - Türkiye ile ilişki kurma amaçları ters düşmektedir.

4 — KATMA PROTOKOL (K. P.)'E DOĞRU

K.P. bazı çevrelerce tepeden inme bir metin, bir süpriz olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni, bu çevrelerin ancak K.P.'ün tartışılması gündeme alındığı zaman içinde bulundukları kış uykusundan uyanmaları ve Türkiye-AET ilişkilerinin ciddiyetini kavrayabilmeleridir. Oysa K.P.'ün en çok eleştirilen hükümleri A.A. ile çoktan dokunmaya başlanmış, başka bir deyişle Türkiye'nin AET geçiş dönemine nasıl bir protokolle gireceği konusu A.A. ile aşağı yukarı belirlenmişti. Örneğin, K.P.'ün «Malların Serbest Dolaşımı», «Türkiye ve Topluluk Arasındaki Gümrük Vergilerinin Kaldırılması», «Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye Tarafından Kabulü», «Akit Taraflar Arasında Miktar Kısıtlamalarının Kaldırılması» başlıkları altında sıraladığı hükümler, A.A.'nın 10. maddesinde öngörülen «gümrük birliği» amacının nasıl gerçekleştirileceğini tanımlıyan hükümler olmanın

ötesinde özel ve farklı bir niteliğe sahip değildirler. A.A.'nın 10. maddesi,

«Anlaşmanın 2. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen gümrük birliğinin, mal alış verişlerinin tümünü kapsayacağını, Topluluk üyesi devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük vergileri ve eş etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının, milli üretime, anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözeten eşit etkili başka her türlü tedbirin yasaklanacağını, Türkiye'nin üçüncü memleketlerle ilişkilerinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesinin kabul edileceğini ve toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı içereceğini,» dile getirirken, K.P. bu amaca ulaşılması için «yapılacak işler listesi»ni belirlemekte ve listenin zamanlamasını düzenlemektedir. Bunun gibi, A.A.'nın AET uyrukluların yerleşme hakkı, hizmetlerin serbest edinimi, sermaye akımının serbestleştirilmesi hususlarını düzenleyen 13. 14. 19. ve 20. maddeleri K.P.'de sadece daha ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş, daha doğrusu K.P., bu hükümlerle öngörülen hususların gerçekleştirilmesinin koşul ve sürelerinin saptanması görevini yüklenmiştir.

A.A.'nın amacı, 2. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

«Anlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini

sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir.»

Aynı maddenin 2. fıkrasında, bu amaçların gerçekleşmesi için taraflar arasında bir gümrük birliğinin, giderek gelişen bir biçimde kurulacağı belirtildikten sonra, 3. fıkrada, bu ortaklığın; a) bir hazırlık dönemi, b) bir geçmiş dönemi, c) bir son dönemi bulunduğu ifade edilmektedir. Geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri ile ilgili hükümler ise, A.A.'na ekli «Geçici Protokol»ün 1. maddesinde belirtildiğine göre, bir Katma Protokol ile saptanacaktır. İşte bugün uygulanmakta bulunan Katma Protokol (K.P.) bu hükmün bir gereği olarak hazırlanmıştır.

A.A. ilk bakışta çok genel nitelikte bir metin olarak gözükürse de, dikkatle incelendiğinde K.P.'ün omurgasını oluşturan ve Türkiye ekonomisinin bağımlılığını resmen tescil eden bir metin olduğu kendiliğinden anlaşılır.

A.A. ile birlikte herşeyden önce seçimle işbaşına gelecek ve değişik politik ve ekonomik görüşlere sahip bulunabilecek olan hükümetlerin Türkiye ekonomisine ilişkin bağımsız karar alına yetkileri büyük ölçüde sınırlanmıştır. Her ne kadar anlaşmanın 22. maddesinin 2. fıkrası «Ortaklık Konseyi, anlaşmanın hedeflerini gözönünde tutarak, ortaklık rejimi sonuç-

larını belli aralıklarla inceler. Bununla beraber, hazırlık dönemi boyunca bu incelemeler bir görüş teatisi sınırları içinde kalır» biçiminde bir hükmün getirmiş ise de, hazırlık dönemi boyunca süregelen uygulamada Türkiye ve topluluk üyesi devletler, hükümetlerinden ve AET Komisyonundan, üyelerin oluşturdukları Ortaklık Konseyinin, daima Türkiye Hükümetlerinin hesap vermesi şeklinde yapılmış olan «danışma toplantıları» sonunda açıkladığı «tavsiye kararları» bağımsız Türkiye Hükümetlerinin başında «demokles kılıcı» gibi sallanmıştır.

Temel çizgilerini vermeye çalıştığımız A.A.'nı daha fazla irdeleme yerine, bu işi K.P. üzerinde yapmak daha çok yararlıdır. Ancak A.A.'yı niteleyen şu temel özellikleri de, hiç bir zaman akıldan çıkartmamak gerekir:

— A.A., Türkiye'yi tarihi içinde, daima hüsranla sonuçlanmış iki serbest ticaret denemesinden sonra, bir üçüncü serbest ticaret denemesine, hem de dünyanın en güçlü sanayi topluluğu ile girişilecek bir serbest ticaret denemesine sokan ilk adımdır.

— A.A., içeriği itibariyle çağdaş emperyalizmin en ince taktiklerinin, Türkiye'nin kalkınması adına Türkiye'de uygulanmasına izin veren ibret alınacak bir belgesidir.

— A.A., K.P.'ün öncüsü, onun omurgasıdır.

5 — K.P.'ÜN TÜRKİYESİ.

T.B.M.M.'nin çoğunluğun bile bulunmadığı bir oturumunda onaylanan K.P. sistematiği açısından A.A.'na oranla daha geniş ve zengin bir belgedir. Bu olağandır, zira A.A. geleceğin AET içindeki Türkiye'sinin ana çizgilerini verirken K.P. bu çizgilere renk ve hareket kazandıran, «mana» katan bir çalışmanın ürünüdür. Ancak çok haklı olarak «K.P. tablosu»nu hazırlayan çok değerli ressamlar, A.A.'nın gerçekçi olmayan bazı ana çizgilerini değiştirmekte de hiç tereddüt göstermemişlerdir. Örneğin, daha önce belirttiğimiz ama tekrarlamakta yarar gördüğümüz A.A.'nın «Türkiye Ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurularak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmek» biçimindeki amacı yerine K.P.'ün başlangıç paragrafıyla şu amaç getirilmiştir :

«Geçiş Dönemi süresince Akit Taraflar, karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gitgide yerleşmesini ve ortaklığın iyi işlemesini sağlamak amacıyla Türkiye'nin ekonomik politikalarının topluluğunkilere yaklaştırılmasını ve bunun için gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlayacaklardır.»

Görüldüğü gibi, K.P.'de artık «Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını gözönünde bulundurmak» falan gibi, Türkiye - AET ilişkileri yönünden, gerçekten gerçekçi olmayan amaçlar söz konusu değildir.

Bir ülke çeşitli ekonomi politikaları uygulayabilir. Ama Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkenin uygulayacağı ekonomi politikası her şeyden önce kalkınma gereklerine uygun bir nitelik taşımalıdır. Ancak K.P.' ün yukarıya aldığımız paragrafının açık ifadesinden de anlıyoruz ki, Türkiye için ekonomi politikalarının seçiminde geçiş dönemi boyunca aranacak temel koşul, topluluğun uyguladığı politikalara uygunluktur. Türkiye dışındaki AET ortaklarının tümünün gelişmiş ülkeler olduğu ve bunların, uygulanmasını öngördükleri palitikaların Türkiye'nin kalkınma amaçlarına cevap vermiyeceği ise açıktır. **İşte K.P.'ün en can alıcı noktası budur. Çünkü K.P.'ün başlangıç paragrafıyla belirlenen amaç, Türkiye'nin AET ekonomik uyduluğunu açıkça ilandan başka hiçbir anlam taşımamaktadır.**

«İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir seviyeyi sağlaması amacına göre düzenlenir.

İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını

yapmak devletin ödevidir.» (Anayasa: Md: 41)

«İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır. Kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir.

Devlet Planlama Teşkilatının kuruluş ve görevleri, planın hazırlanmasında, yürürlüğe konmasında, uygulanmasında ve değiştirilmesinde gözetilecek esaslar ve planın bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesini sağlayacak tedbirler özel kanunla düzenlenir.» (Anayasa: Md: 129)

K.P.'ün verdiğimiz bu Anayasa maddelerine aykırı olup olmadığının saptanması, geniş ölçüde, Anayasayı ve Katma Protokol'ü yorumlayıp değerlendirmesi gereken hukukçularımıza kalmış bir görevdir. **Ancak şurası muhakkak ki, Katma Protokol sonrasının Türkiye'sinde, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasıyla ilgili kararlar, Anayasanın ve onun gereği olarak hazırlanan Kalkınına Planlarının belirttiği amaçlara uygunluğun ötesinde Katma Protokol koşullarına uygunluk açısından değerlendirilmek durumundadır. Artık esas olan devletin ve ilgili organlarının bağımsız iradesi değil, Katma Protokol'ün getirdiği bağlayıcı koşullardır.**

İşte bu nedenle 1970'ler sonrasının Türkiye'sine eğer bir isim vermek gerekiyorsa, bu isim, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının Türkiye'si değil, fakat Katma Protokol'ün Türkiye'si olacaktır.

A — KATMA PROTOKOL'ÜN DIŞ TİCARETE İLİŞKİN HÜKÜMLERİ VE SANAYİLEŞME

Başta da değindiğimiz gibi, bugün artık «ekonomik kalkınma» kavramından anlaşılan şey nitelik biçimde sanayileşmedir. Öte yandan, az gelişmiş ülkelerin kalkınma politikaları ile dış ticaret politikaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Sanayileşme amacının gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar dış ticareti etkilerken, dış ticaret politikaları da sanayileşmenin gelişimi ve yapısı üzerinde önemli etkiler yapar. Dolayısıyla Katma Protokol'ün dış ticarete ilişkin hükümleri ile Türkiye'nin sanayileşme sorunu organik bağlarla birbirine bağlıdır ve bu hükümlerin değerlendirilmesi bu açıdan yapıldığı takdirde, geleceğin Türkiye'sinin nasıl olacağı ana çizgileriyle ortaya çıkacaktır.

Genel olarak Katma Protokol'ün 7. maddesi ile 30. maddesi arasında yer alan dış ticarete ilişkin hükümleri, Roma Anlaşması'nın 9. maddesine uygun olarak akit taraflar arasında malların serbest dolaşımını sağlamak amacıyla bir yandan gümrük birliğinin gerçekleşme yöntem ve sıralarını belirlerken, diğer yandan da miktar kısıtlamalarının kaldırılma esaslarını düzenlemektedir.

Genellikle 12 ve istisnai olarak da 22 yıl sonra toplulukla Türkiye arasındaki gümrük vergilerinin

sıfıra indirilmesini ve ithalatta miktar kısıtlamalarının tümüyle kaldırılmasını öngören Katma Protokol'ün dış ticaret tedbirlerinin, başlangıç olarak taraflara yüklediği yükümlülükler ise aynen şöyle :

«1 — Akit taraflar aralarında, ithalat ve ihracata yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimler koymaktan ve bu Protokol'ün yürürlüğe girişi tarihinde karşılıklı ticari ilişkilerinde uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri arttırmaktan sakınırlar.

2 — Bununla beraber, anlaşma amaçlarının gerçekleşmesi için gerekli olduğunda, Ortalık Konseyi Akit Tarafları ihracata yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimleri koymaya karşı yetkili kılabilir.» (Md: 7)

«Kamu ahlakı, kamu düzeni, kamu güvenliği, insan ve hayvanların hayat ve sağlıklarının veya bitkiler ile sanat, tarih veya arkeolojik değeri olan milli servetlerin veya ticari ve sınai mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı durumlar saklı kılmak üzere, Akit Taraflar arasında ithalat miktar kısıtlamaları ve eş etkili bütün tedbirler yasaklanmıştır.» (Md: 30 ve 21)

Bu maddeler açıkça göstermektedir ki, Katma Protokol ile birlikte Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak, sanayileşmesini istenilen yönlerde yoğunlaştırmak amaçlarıyla olsa bile yeni gümrük vergileri koymak, miktar kısıtlamalarına gitmek

olanağı elinden alınınıştır. Daha açık bir deyişle, ithalat politikasının yeni gereklere göre yeniden düzenlenmesi, bağımsız Türkiye organlarının elinde bir planlama konusu olmaktan çıkmıştır artık.

7. ve 21. maddeler ile yeni gümrük vergileri konulmaması ve miktar kısıtlamalarına gidilmemesi güvence altına aldıktan sonra, Katma Protokol'ün dış ticarete ilişkin diğer maddelerinin büyük bir kısmının yüklendikleri görev, nihai amaçlara (yani gümrük vergilerinin sıfıra indirilmesi ve miktar kısıtlamalarının tümüyle kaldırılması) ulaşabilmek için tarafların alacakları tedbirlerin zaman içindeki sıralamasını yapmak ve yöntemlerini belirlemektir.

Bu tedbirlerin Türkiye'nin dış ticaretine nasıl uygulanacağını görmek için 10, 11, 17, 18, 22, 25, 26, maddelere bakmak gerekir. Ancak bunların içinde 11. ve 18. maddeler istisnai nitelikte olup, Katma Protokol'ün 3 sayılı ekinde sıralanan ve 22 yıllık bir takvime göre işlem görecek mallarla ilgili bulunmaktadır. İlk okuyuşta anlaşılmamaları için özel bir gayretle yazılmış oldukları görünümünü veren bu maddeler, dikkatle ve itiraf edelim ki, sabırla bir kaç kere okunduktan sonra ortaya şu toplu sonuçlar çıkmaktadır :

— Türkiye, Topluluk çıkışlı ithalatında aldığı gümrük vergilerini, 12 yıllık takvime bağlı mallarda başlangıç yılından itibaren, belli aralıklarla her seferinde % 10 oranında indirime tabi tutacak ve 1985

yılı bu vergilerin sıfıra indiği yıl olacaktır.

— 22 yıllık takvime bağlı malların, Topluluktan ithalatında alınan gümrük vergileri ise, başlangıçta % 5 oranında indirilecek, 1985 yılına kadar dört defa % 5 indirime tabi tutulan bu vergiler, bu yıldan itibaren uygulanan % 10'luk indirimlerle, 1995 yılında sıfıra inmiş bulunacaktır.

— Topluluk çıkışlı ithalatta miktar kısıtlamalarının kaldırılması çerçevesinde Türkiye, ithalatının, başlangıç olarak 1967 yılında Topluluktan yaptığı ithalatın % 35'ine varan bir kısmını, libere ederek AET'ye konsolide edecek, ayrıca libere olmayan her maddenin AET'den ihal edilmesi için kontenjanlar açacaktır. Konsolide liberasyon düzeyi, 1976'da % 40'a, 1981'de % 45'e ve 1991'de de % 80'e ulaşacak, libere olmayan maddeler için açılan ithal kontenjanları ise, bir süre % 10 ve sonra da her seferinde % 20 oranlarında arttırılacak ve 1993 yılına gelindiğinde, Topluluktan yapılacak ithalatta miktar ve mal çeşidi yönünden hiç bir kısıtlama kalmıyacaktır.

— Türkiyenin üçüncü ülkelerden yaptığı ithalatta 23 Kasım 1970 tarihinde fiilen uyguladığı vergi hadleri ile Topluluk Ortak Gümrük Tarifesi arasında mevcut ve % 15 oranından fazla farklılıklar, 1977 yılından itibaren her seferinde belli oranlarda yapılacak indirimlerle, giderek azaltılacak ve 12 yıllık takvime bağlı mallarda 1985 ve 22 yıllık takvime bağlı mallarda ise 1995 yılında, Ortak Gümrük Tarifesi

uygulanmaya başlayacaktır. Topluluk tarifesine göre % 15'in altında bir farklılık gösteren maddelerde ise Türkiye, 1977 yılından itibaren Ortak Gümrük Tarifesinin uygulanmasına geçecektir.

Görülüyor ki, Katma Protokol ile belirlenen, «Geçiş Dönemi Takvimi»nin uygulanmasına devam halinde, sadece dış ticaret açısından bile karşılaşılacak durum korkunçtur. Gümrük vergilerinin giderek kaldırılması, miktar kısıtlamalarının yavaş yavaş son bulmasıyla birlikte, AET ülkelerinden Türkiye'ye doğru binlerce çeşit mal akmaya başlayacaktır. Bu kontrolsüz ve sınırsız ithalat artışı, Ödemeler Dengesinin sürekli olarak daha büyük açıklar vermesi gibi bir sonuç doğuracaktır. Üstelik AET'den yapılacak ithalatta, Katma Protokol'ün 26/2. maddesinde belirtildiği gibi, ithalatçı teminatlarının kaldırılmasıyla bu ithalat rakipsiz hale gelecek, her türlü engellemenin kaldırılması yetmiyormuş gibi, ithalatın özellikle AET'den yapılması teşvik edilmiş olacaktır.

Salt dış ticaret üzerindeki etkileri dışında, asıl merak edilecek şey, söz konusu takvimin işlemesi halinde Türkiye'nin nasıl olup da gerçek sanayileşme amacına ulaşabileceğidir. Bir kere şurası kesindir ki, Türkiye'nin hangi amaçla olursa olsun ithalat politikasını bağımsız olarak saptama yetkisi elinden alınmıştır. Türkiye, AET'ye karşı yeni dış ticaret tedbirleri alamayacağı gibi, (Md. 7 ve 21), mevcut dış tica-

ret tedbirlerini devam ettirmek olanağından da yoksundur. **Bu durumda, ithalat politikası ile sanayileşme arasında gerek teori ve gerekse uygulamada mevcut olan ve ithalat politikasını sanayileşmenin önemli araçlarından birisi durumuna getiren ilişki biçimi, Türkiye açısından artık söz konusu değildir. O kadar ki, Katma Protokol'de yer alan hükümler, Türkiye'nin AET dışı ülkelerle yürüteceği dış ekonomik ilişkileri bile düzenleyerek, hiç olmazsa bu ülkelerle yürütülecek ilişkilerin ülke gereklerine uygun biçimde düzenlenmesini de önlemektedir.** Üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulama zorunluğu ve 53. maddeye göre Türkiye'nin üçüncü ülkelere karşı, özellikle, gümrük tarifelerinin değiştirilmesi, tarife ve ticaret anlaşmalarının yapılması, liberasyonla ilgili tedbirlerin alınması gibi konularda AET'nin ortak ticaret politikasına ayak uydurmak zorunluluğunda bulunması, bunun en açık örnekleridir. **İş böyle iken acaba Türkiye dünyanın en güçlü sanayi ülkeleri karşısında nasıl olup da, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının ifadesiyle, ileriyi ve geriyi besleme etkisi güçlü, ara malı sanayileri ile teknoloji üretiminde itici ve özendirici bir niteliği olan, aynı zamanda dış kaynaklara bağlılığı hafifleten yatırım malı ve mühendislik sanayilerini kuracaktır? Dış ticaret kapılarının açılması karşısında AET'den gelecek ekonomik darbelere karşı, milli nitelikleri bir kaç sanayi dalı nasıl olup da korunacak ve** güçlendi-

rilecektir?

Bu sorunların cevaplarını ararken, Katma Protokol'ün 3 sayılı ekinde yer alan listeye göz atmakta büyük yarar vardır. Zira iddia edilir ki, bu liste, Türkiye'nin AET'den kopardığı en büyük tavizdir. Bunlara göre, Türkiye sanayinin 22 yıl gibi uzun bir sürede korunmasını sağlayan bu liste sayesinde, Geçiş Dönemi koşullarının, Türkiye'nin sanayileşmesi üzerinde doğurabileceği tüm olumsuz etkilerin önüne geçilmiştir. Ancak «AET sanayii karşısında uzun süre korunması, sanayileşmemiz için, gerekli görülen mallar» listesine şöyle bir göz atmak bile bu iddianın geçersizliğini ortaya koymaya yetip artıyor.

Bürüksel Gümrük Tarife Cetvelinin 378 pozisyon başlığını kapsayan bu listenin, büyük çoğunluğunu tüketim malları oluşturuyor. Bu tüketim malları içinde AET rekabetine karşı korunması Türkiye'nin sanayileşmesi için gerekli görülen bir bölümü ise şunlar: Rahibe yakaları, basit süsler, göğüslükler, kolluklar, korseler, bileklikler, sütyenler, diz bağları, manşonlar, omuz ve göğüs vatkaları, keçeden şapka taslakları, keçeden diskler ve üstüvaneler, kuş tüyleri, kalem tüyler ve aksamı, yapma çiçekler, yapraklı dallar, yekpare veya açılıp kapanan el yelpazeleri, takma saç, sakal, bıyık, lüle ve perçemler, işlenmiş sedef ve mamulleri, işlenmiş fildişi ve mamulleri işlenmiş kemik ve mamulleri, fırça cinsinden eşya, bisikletler, makinalı atlar, pedallı çocuk otomobil-

leri, yapma bebekler için arabalar, yapma bebekler, sosyete oyunlarına mahsus eşya, eğlence ve bayramlar için eşya, kotiyon eşyası ve sürpriz eşyası, sun'i noel ağaçları, noel babalar, açık hava oyunları için alet, cihaz ve levazımat, kuş avcılığına mahsus yapma kuşlar, tarla kuşu avında kullanılan aynalar, atlı karıncalar, salıncaklar, seyyar sirkler, seyyar hayvan sergileri ve seyyar tiyatrolar, yazı ve resim tebeşirleri, terzi tebeşirleri ve bilardo tebeşirleri.

Saydığımız bu malların AET rekabetine karşı uzun sürede korunmasını, Türkiye'nin sanayileşmesi için gerekli gören söz konusu liste, Birleşmiş Milletler'in «Geniş Ekonomik Kategoriler» sınıflandırılmasına göre yatırım mallarını içeren, 108 pozisyon başlığının ancak 48'inin uzun sürede korunmasını öngörüyor. Korunmasına gerek duyulmayan yatırım mallarından bazıları şöyle: Buhar makinaları, uçak motörleri, deniz motörleri, ambalaj sanayii makinaları, komple soğutma tesisleri ve bunların akşam ve parçaları, sondaj ve delme makinaları, buldozerler, grayderler, ekskavatörler, meyva ve sebze işleme makinaları, değirmencileğe mahsus makina ve cihazlar, matbaa makinaları, dokuma sanayiinde kullanılan basma, kasarlama, boyama, kurutma, ağartma v.s. makinalar, deri ve kösele işleme makinaları, taş, toprak işleme sanayii makinaları, yazı, teksir ve hesap makinaları, cam sanayiinde kullanı-

lan makina ve cihazlar, manyetik ve elektro-manyetik tertibatlar, ulaşım kontrol ve kumanda cihazları, sinema ve fotoğraf laboratuvarlarında kullanılan cihaz ve malzemeler, elektronik ve optik mikroskoplar, optik cihazlar ve aletler, ölçü, muayene, kontrol makina cihaz ve aletleri, tıbbi cihaz ve aletler, gaz ve elektrik sayaçları, tababen ve cerrahide kullanılan mobilyalar.

Görüldüğü gibi, koruma dışı bırakılan malların çoğu, nitelikli ya da çağdaş sanayileşme amacı içinde ağırlığı olan ve henüz Türkiye'de kurulmamış sanayi dallarının ürünleridir. Türkiye, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının, kurulmasını ve güçlendirilmesini öngördüğü bu sanayi dallarını 12 yıl içinde ve periyodik olarak yapılan gümrük indirimleri sonucunda, her geçen gün biraz daha artacak olan AET malları rekabeti karşısında nasıl kuracak, nasıl güçlendirecektir? 22 yıllık listeyi AET'den alınan en büyük taviz olarak nitelendirenler, bu konuda herhalde özel bilgi ve yöntemlere vakıftırlar!

22 yıllık liste çözümlememiz açısından özel bir öneme sahiptir aslında. Zira bu liste, Geçiş Dönemi sonundaki Türkiye sanayiinin en net fotoğrafını elde edebilmemiz için gerekli araç ve gereçleri, K. P.'ün diğer maddelerinde bulamayacağımız açıklıkta önümüze seriyor. Bu araç ve gereçlerin K. P.'ün dış ticarete ilişkin diğer maddelerindeki hükümlerin ışığı altında kullanılmasıyla elde edilen Türkiye sa-

nayii fotoğrafının ise, bugünkünden hiçbir farkı yok. Yani bu fotoğraf yine, tüketim ve bazı ara malları üretiminin yoğun olduğu, makina, teçhizat ve teknoloji bakımından dışa (bu sefer sadece AET'ye) bağımlı ve montajcı bir sanayiin fotoğrafından başka bir şey değil.

B — AET UYDULUĞUNA GEÇİŞ SÜRECİ, EKONOMİK BAĞIMSIZLIK VE SANAYİLEŞME

K. P.'ün dış ticarete ilişkin hükümlerini bitirip-de, «Türkiye gibi bir ülkenin sanayileşmesi için bundan daha kısıtlayıcı bir düzenleme olamaz gerekçesiyle» diğer hükümlerin incelemesine geçmezseniz, büyük bir yanılgı içine düşmüş olursunuz. **Zira K.P.'ün diğer hükümlerinin incelenmesiyle ortaya çıkan odur ki, Geçiş Dönemi içinde Türkiye'nin elinden alınan sadece dış ticaret politikası araçları değil, topyekûn ekonomi politikası araçlarıdır.** Bu araçların elden gitmesi ise bir yandan ekonomik bağımsızlığın tümüyle yitirilmesi yoluyla, amaçlanan sanayileşme hedefine ulaşılmasını olanaksız kılarken, öte yandan da sanayileşme üzerinde doğrudan olumsuz etkiler doğuracaktır.

Türkiye vergi sistemi ve mali mevzuatının Topluluğunkine yaklaştırılması, ekonomik bağımsızlı-

ğın yitirilmesi, AET uyduluğuna geçişi belirleyen etkenlerin ilk bölümünü oluşturuyor. Aynen dış ticarete ilişkin hükümlerde olduğu gibi K.P., bu konuda da bir başlangıç noktası saptıyor. Buna göre Protokol'ün yürürlüğe girişi ile birlikte Türkiye, mali nitelikte yeni bir gümrük vergisi koymaz ve mevcut bu nitelikteki vergilerin oranlarını artırma hakkından yoksundur. (Md. 16/1) Ancak bu nitelikteki gümrük vergileri yerine, 44. maddede belirtilen koşullara uymak şartıyla, bir iç vergi veya resim koymak hakkı saklıdır (Md. 16/3). Bu koşullar ise 44. maddede şöyle belirlenmiş : 1) Dolaylı veya dolaysız olarak uygulanacak iç vergiler hangi nitelikte olursa olsun, benzeri milli mallara uygulanan vergilerden daha yüksek düzeyde olamaz; 2) Hiçbir akit taraf, diğer tarafın mallarına, başka üretimleri dolaylı olarak koruyacak bir iç vergi uygulayamaz; 3) Akit taraflar imza tarihinde mevcut olan ve yukarıdaki kurallara aykırı bulunan hükümleri, en geç bu protokolün yürürlüğe girişindeki yıldan sonraki üçüncü yılın başında (1975) kaldırırlar. Ancak ortaklarımız bizim bu koşullara uyacağımıza pek inanmamış olacaklar ki, aynı maddenin 4. fıkrası ile, «Ortaklık Konseyi, Topluluğun bu maddede belirtilen alandaki tecrübesini gözönünde bulundurarak, yukarıdaki hükümlerin uygulanmasını gözetir,» biçiminde bir hüküm de getirerek, Ortaklık Konseyini Türkiye hükümetlerinin başına bir bekçi olarak dikiyorlar.

Türkiye vergi sistemi ve mali mevzuatının Topluluğunkine yaklaştırılması konusunda bir diğer ilginç hüküm de, K.P.'ün 45. maddesinde yer alıyor. Bu madde aynen şöyle :

«Muamele vergileri, tüketim vergileri ve diğer dolaylı vergiler dışındaki vergilendirmelerde; Türkiye ile Topluluk arasındaki mal alışverişlerinde muafiyet tanınması ve ihracatta vergi iadesi yapılması ile ithalatta fark giderici vergi veya resimler konulması, ancak alınması tasarlanan bu tedbirlerin, Ortaklık Konseyince, sınırlı bir süre için önceden onaylanmış olmasına bağlıdır.»

Halen bir uygulamasına tanık olmadığımız halde bu maddeden anlaşılan odur ki, K.P. süreci içinde Türkiye, Ortaklık Konseyinin yapacağı bir müdahale ile ihracatın teşvikinde vergi iadesi yöntemini kullanamamak durumuyla her an karşı karşıya kalabilecektir.

K.P.'ün 48. maddesi yukarıda saydıklarımızın üzerine tuz biber ekecek nitelikte. **«Bu protokol hükümlerinin kapsamına girmemekle beraber, ortaklığın işlemesini doğrudan doğruya etkileyen veya bu hükümler kapsamına girdiği halde bunlarla ilgili herhangi bir usul öngörülmemiş olan alanlarda Ortaklık Konseyi, Akit Taraflardan herbirine, kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerinin yaklaştırılmasına yönelen tedbirler almalarını tavsiye edebilir,»** hükmünü getiren bu madde, Türkiye'nin AET eko-

nomik uyduluğuna geçişinin gerçek çapının belirlenmesi açısından, bize göre en güzel örneği oluşturuyor. Bu maddeyle görüyoruz ki, Ortaklık Konseyinin Türkiye mevzuatına müdahale yetkisi, sadece K.P.'de belirtilen alanlar içinde kalmayıp herhangi bir alana da taşabiliyor. «Ortaklığın işlemesini doğrudan doğruya etkileyebilecek» şeklindeki, gayet belirsiz bir kıstasa dayandırılan bu müdahale yetkisinin, yarın, örneğin gelir vergisi, istihsal vergisi ya da yatırımların teşviki hususlarını düzenleyen Türk mevzuatının değiştirilmesi yönünde kullanılmasıyla yüz yüze gelmek, bu durum da hiçbir zaman sürpriz olarak karşılanmamalıdır.

Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını yitirmesi ve AET uyduluğuna geçişini kuvvetlendiren etkenlerden diğer bir bölümü ise, K.P.'ün «Kişilerin ve Hizmetlerin Dolaşımı» başlıklı, 2. Kısmında yer alıyor. Bu Kısmın «İşçiler» alt başlıklı bölümünde, Türkiye işgücünün AET ülkelerine akacak biçimde teşvik edilmesi, Ortaklarımızın bizi hangi gözle gördüklerini açıklığa kavuşturması bakımından hayli ilginç. Ancak bizim için asıl önemli olan, adeta Türkiye'deki ekonomik faaliyet dallarının AET sermayesi tarafından paylaşılmasını planlayan ve milli sanayi kurma umutlarını hayale dönüştüren «Yerleşme Hakkı, Hizmetler ve Ulaştırma» alt başlıklı bölümüdür. Bu bölümün içinde yer alan, 41. madde ile «yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edinimi» şu

şekilde düzenlenmiştir :

«1 — Akit Taraflar, aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edinimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar.

2 — Ortaklık Konseyi, Ortaklık Anlaşmasının 13. ve 14. maddelerinde yer alan ilkelere uygun olarak, Akit Tarafların yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edinimindeki kısıtlamaları aralarında, gitgide kaldırmalarında uygulanacak sıra, süre ve usulleri tesbit eder.

Ortaklık Konseyi, söz konusu sıra, süre ve usulleri, çeşitli faaliyet dalları için bu alanda Topluluğun daha önce koyduğu hükümleri ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alandaki özel durumunu gözönüne alarak, tesbit eder. Üretim ve alışverişlerin gelişmesine özellikle katkıda bulunan faaliyetlere öncelik verilir.»

Görüldüğü gibi K.P.'ün bu 41. maddesinden, her konuda olduğu üzere, bu konuda da Türkiye'nin K.P. ile birlikte, artık yeni kısıtlamalara gidemiyeceğinin dışında pek birşey anlamak mümkün değil. Yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest ediniminin kapsamını ve bu kapsamın uygulama sürecini ortaya çıkarabilmek için maddeed denildiği gibi, A.A.'na dönmek gerekli.

A.A.'nın, ekonomik nitelikteki sair hükümlerini toplayan, 2. Kısım 3. Bölümdeki, 13. ve 14. maddeler yerleşme serbestisi konusundaki prensipleri koy-

maktadır. Ancak bu maddelerle de kapsam ve uygulama süreci konusunda aydınlığa ulaşmamız olanaksız. Zira A.A.'nın 13. maddesini okuduğumuzda öğreniyoruz ki, «Âkit Taraflar, yerleşme serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluluğu kuran Anlaşmanın 52 ilâ 56. maddeleri ile 58. maddesinden esinlenmekte uyuşmuşlardır.» Böylece anlıyoruz ki, ancak K.P.'den R.A.'na döndüğümüz zaman meselenin özüne inmek olanak kazanabilecektir.

R.A.'nın 52. maddesine göre, «yerleşme»; «serbest mesleklere girip çalışmayı, teşebbüsler ve kooperatif şirketler de dahil, medenî hukuk ve ticaret hukuku şirketleri kurmayı veya bu nitelikteki âmme ve hususî hukuk hükmî şahsiyetlerinin ajanlık, şube ve filiallerini tesis etmeyi, yerli şirketlerin idaresine katılmayı», içermektedir.

52. Madde ile kapsamı çizilen, «yerleşme hakkı» nın ne şekilde gerçekleştirileceği ise, 52-56. maddelerin toplu hükümlerinden anlaşıldığına göre, şu üç nokta etrafında toplanmaktadır :

1) Özel girişimcilere tabiiyet dolayısıyla konan engellerin kaldırılması,

2) Diploma, sertifika ve benzeri evrakın karşılıklı geçerliliğinin sağlanması,

3) Serbest meslek faaliyetlerine hakim koşulların ve idarî ve kanunî mevzuatın birleştirilmesi.

Bütün bu işlerin 12 (veya 15) yıllık, «Geçiş Dö-

nemi» sırasında yapılması gerektiği ise, R.A.'nın 8. maddesine bakmakla anlaşılıyor.

Acaba bu «Geçiş Dönemi» içinde, hangi ekonomik faaliyet alanlarında, hangi sıralarla AET uyruklu tüzel ve özel kişilerin eşit koşullar altında faaliyette bulunmaları sağlanacaktır? Acaba kapsam dışı bırakılan alanlar var mıdır? Bu soruların cevaplarını bulabilmek için R.A.'nın dışında başka bir metne başvurmak gerekecektir. Bu metin ise, Ortaklık Konseyinin 23 Ekim 1961 tarihli, 53. oturumunda kabul edilmiş bulunan ve R.A.'nın hizmet ve faktör akımlarını tam bir serbestliğe kavuşturmak üzere düzenlenmiş olan hükümlerini uygulayabilmek amacıyla hazırlanan, **«Genel Program»dır. K.P.'ün 41. maddesi, A.A.'nın 13 ve 14. maddelerine, bunlar da R.A.'nın 52-56 ve 58. maddeleri hükümlerine atıf yaptıklarına ve R.A.'nın 54. maddesinde de açıkça, hazırlanacak bir «Genel Program»'dan söz edildiğine göre, Türkiyenin de bu Programa uyma zorunda olduğu su götürmez bir gerçektir.**

Bu durumda Türkiye'de çeşitli ekonomik faaliyet alanlarının, tıpkı aşağıdaki takvimde görüleceği gibi, eşit koşullarla AET uyruklu özel ve tüzel kişilere açılacağını düşünmemek için hiçbir neden kalmamaktadır.

Geçiş Döneminin 2. Aşamasının 2. Yılı Bitmeden (1979), AET Uyruklu Kişilere Açılacak Faa-

liyet Alanları :

Kömür Madeni İşletmeciliği, Diğer metal madenler işletmeciliği, Ham petrol ve tabii gaz işletmeciliği (keşif ve sondaj hariç), Taş, kil, kum ocağı işletmeciliği. Dokuma sanayii. Ayakkabıcılık, diğer giyim eşyası ve dokuma cinsi hazır giyim eşyası sanayii. Tahta ve mantar işleme sanayii, Mobilyacılık. Kâğıt sanayii. Basım sanayii. Deri ve kürk işleme sanayii. Lastik sanayii (ilâç hariç). Petrokimya sanayii. Metal dışı madenler sanayii. Temel metal sanayii. Metal işleme sanayii. Makina sanayii. Elektrik Makinaları sanayii. Taşıt araçları sanayii. Diğer çeşitli imalat sanayileri. İnşaat. Elektrik, gaz ve buhar. Su ve sağlık hizmetleri. Toptan ve perakende ticaretin bir bölümü. Bankacılık. Sigortacılık (sadece Reasürans). Gayri menkul alım satımı. Nakliye hizmetleri. Depo ve Antrepo işleri. Haberleşme hizmetleri.

Geçiş Döneminin 2. Aşamasının 2. Yılının Bitimi ile 2. Aşamasının Sonu Arasında (1979 - 1981), AET Uyruklu Kişilere Açılacak Faaliyet Alanları :

Tarımla ilgili bazı hizmetler. Gıda sanayii. İçki sanayii. İlâç sanayi. Toptan ve Perakende Ticaretin bir bölümü. Sigortacılık (hayat si-

gortası hariç). Bazı kültür ve dinlenme hizmetleri. Lokantacılık, Otelcilik, Gazinoculuk.

Geçiş Döneminin 3. Aşamasının 2. Yılı Sonuna Kadar (1983), AET Uyruklu Kişilere Açılacak Faaliyet Alanları :

Tarımla ilgili bazı hizmetler. Balıkçılık. Ham petrol ve tabii gaz keşif ve sondajı. Tütün işleme sanayii. Sigortacılık (hayat sigortacılığı dahil). Nakliyat (Demiryolu nakliyatı, tramvay ve otobüsçülük hariç). Bazı halk hizmetleri.

Geçiş Döneminin Sonuna Kadar AET Uyruklu Kişilere Açılacak Faaliyet Alanları :

Ormancılık ve ağaç kesimi. Avcılık. Taşıt ve taşıt donatım sanayii. Eğitim hizmetleri. Bazı kültür ve dinlenme hizmetleri. Diğer faaliyetler.

Katma Protokol'ün 3. Kısmının, «Ekonomi Politikası» başlıklı 2. bölümünde yer alan; dış ödemelerin ve sermaye transferlerinin imkân ölçüsünde daha da serbestleştirilmesini (Md: 50), özel yabancı sermayeye tanınan rejimin iyileştirilmesini (Md: 51), mevcut yabancı sermaye rejimine yeni kısıtlamalar konmamasını (Md: 52), üçüncü ülkelerle sürdürülecek ticari ilişkilerin Ortaklık Konseyine danışılarak

düzenlenmesini (Md: 53 ve 54) ve özellikle Türkiye'nin RCD ile olan ilişkilerinde Ortaklık Konseyi kararlarına uymasını (Md: 55) öngörülen hükümlerle de Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını yitirmesi ve AET uyduluğuna geçişini belirleyen etkenlerin son halkası tamamlanmaktadır.

Bunlara bir de 30. maddenin «Âkit Taraflar ticari nitelik taşıyan milli tekellerini, tedarik ve sürüm şartları bakımından, Türkiye ve Topluluk üyesi Devletler uyrukluları arasındaki her türlü farklılığın yirmi iki yıllık bir süre sonunda kalkmasını sağlayacak şekilde gitgide düzenlerler. Bu madde hükümleri Türkiye'nin veya bir üye Devletin, Türkiye ile Topluluk arasındaki ihracat veya ithalatı dolaylı veya dolaysız hukuken veya fiilen kontrol ettiği, yönettiği veya hissedilir şekilde etkilediği bütün kuruluşlara uygulanır», şeklindeki ve buna ilişkin yükümlülüklerin hangi zamanlarda, nasıl yerine getirileceğini ilk takvimimizde verdiğimiz hükmü de eklenince, galiba biraz ürkütücü olan şu sonuçlara varmamak elde değil :

1 — Dış Ticaret, vergi sistemi ve mâli mevzuat gibi, ekonomide kaynak dağılımını fazlasıyla etkileyen konularda, bağımsız devlet örgüt ve organlarının düzenleme ve uygulama yetkilerinin alanı giderek daralacak, bu yetkiler yavaş yavaş Ortaklık Konseyine devredilecektir.

2 — Ortaklık Konseyi bu yetkileri kullanırken,

daima «ortaklığın iyi işlemesi»ni ilk plânda tutacağından, bir çok noktada Türkiye'nin özel koşulları ve kalkınma gereklerine uygun olmayan bir üst yapı yaratılacaktır.

3 — Dış Ticaret kaynaklı devlet gelirlerinin azalması toplum hayatında devlet fonksiyonlarının yerine getirilmesini zorlaştıracak, bu azalmayı karşılamak üzere yapılacak iç düzenlemeler ekonomik ve sosyal hayatta yeni dengesizliklere yol açacaktır.

4 — Ekonomik hayata ilişkin kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerinin, devletin ekonomik hayata müdahalesinin asgari düzeyde bulunduğu AET ülkelerininkine yaklaştırılmasıyla, devletin ekonomik faaliyetlere kalkınma gereklerine uygun biçimde yön verme olanağı kalmıyacaktır.

5 — Aynı şekilde devlet tekellerinin ve hatta örneğin, dış ticaret üzerinde bir etkileri bulunduğu saptanırsa, devletin ayrıcalıklı bir rejim uygulayarak koruduğu kooperatiflerin, üretici ortaklıklarının tasviye edilmesi ile devletin ekonomik hayatta fiilen yer almasına da çok önemli sınırlamalar getirilmiş olacaktır.

6 — AET kaynaklı özel yabancı sermayeye tanınan rejimin iyileştirilmesi, ülkenin bütün ekonomik faaliyet kesimlerinin sırasıyla AET uyruklu özel ve tüzel kişilerin girişimlerine açılması, ekonominin bağımsız ve milli niteliklerinin topyekûn ortadan kalkmasına sebep olacak, bugün ülke ve toplum çı-

karlarının gereklerine uygun olarak millileştirilmelerinin şart olduğu öne sürülen, petrol, bor mineralleri gibi üretim alanlarının, böyle bir uygulama içine sokulmaları olanaksız hale gelecektir.

7 — Üçüncü ülkelerle yürütülecek ekonomik ilişkilerin de, ancak katma protokol'ün koyduğu kurallar çerçevesinde ve Ortaklık Konseyinin denetimi altında yürütülmesi, ekonomik bağımlılığın aynı anda siyasal bağımlılığa dönüşmesine yol açacak, Türkiye'nin dış ilişkilerini kendi özgür iradesine ve çıkarlarına uygun biçimde düzenlemesine olanak kalmıyacaktır.

Şimdi de bu verilerimizi, katma protokol'ün dış ticarete ilişkin hükümlerinin sonuçlarıyla birleştirerek Geçiş Dönemi içinde Türkiye sanayiinin gelişme yönlerini ve bu dönem sonunda ulaşılacak sanayileşme düzeyinin özelliklerini ayrıntılarıyla sıralamaya çalışalım.

1 — Geçiş Dönemi boyunca, gümrük vergilerinin, ithalat miktar kısıtlamalarının, kısaca AET kaynaklı ithalatı kısıtlayıcı, engelleyici tüm hükümlerin giderek kaldırılması, bunun yanında AET'den yapılacak ithalâtın teşvik edilmesi ve ana mallar üreten imalât sanayii kesimlerinin 22 yıl yerine, 12 yıllık normal dönem içinde bu uygulamanın etkilerine açılmasıyla, yatırım malları ve mühendislik sanayileri daha palazlanmadan AET rekabetiyle yüzyüze gelecek ve Türkiye'nin gerçek anlamda sanayileşme-

si, Üçüncü Beş Yıllık Plan'ın sayfaları arasında kalan tatlı bir hayalden öteye geçmeyecektir.

2 — AET ülkeleri, «Persil» temizleme tozu yerine, bu tozu yapmaya yarayan makinaları satmayı yeğ tutacakları için, bu gibi tüketim malları sanayileri, hiç bir engelleme görmeyecek olan AET özel sermayesinin katkı ve teşviki ile yerli işbirlikçi burjuvazinin iştirakiyle kurulacak gerçekten modern tesislere sahip olarak, hızlı nüfus artışı ve tüketim malları elastikiyetinin fazlalığından da yararlanarak gelişecek, ülkenin sınai yapısının egemen unsuru olacaktır.

3 — Bu gibi tüketim malları sanayileri yanında, dayanıklı tüketim malları ve bazı basit yatırım malları üreten sanayiler de muhtemelen gelişecektir. Çünkü Türkiye'deki işgücü fiyatlarının ucuzluğunu ve bozuk iç piyasa düzeninin olanak tanıdığı, yüksek kârları gözönüne alan AET sermayesi, bu gibi malları komple olarak Türkiye'ye satmak yerine, bunların parçalarını satarak ve ayrıca ya sermaye iştiraki, ya da gayrimaddi haklar yoluyla denetimini elinde bulunduracağı montaj şirketleri aracılığıyla, iç piyasadaki mamûl satışlarından da pay alarak, çifte kâr sağlamayı çıkarına daha uygun bulacaktır.

4 — Gerek ithalat, gerek sermaye ve gerekse tabi olduğu kurallar bakımından, tamamen AET denetimi altına girecek olan sanayi, ancak AET çıkarlarına ters düşmediği takdirde dış pazarlara açılma

olanağını bulacaktır.

5 — Teknoloji üretiminde itici ve özendirici bir rolü olan yatırım malları sanayilerinin kurulup gelişememesi nedeniyle, yerli teknoloji üretimi ve ülkenin teknolojik gelişimi engellenmiş olacaktır.

6 — Her yönüyle AET etki alanı içinde bulunan sanayi, üretim biçimi ve ilişkileri açısından da AET'den gelecek etkilere açık olacak, AET ülkelerinin egemen üretim biçimi olan tekelci kapitalizm, Türkiye sanayiine de damgasını vuracak, bu arada doğal ortağı durumunda bulunan yerli tekelci sanayi kapitalinin daha da güçlenmesine yol açacaktır.

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI

1. ORTAK PAZAR BOYUNDURUĞU — AYDIN KÖYMEN
2. KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ — MUSTAFA DANIŞMAN (Çıkıyor)
3. EMPERYALİZM VE MADENCİLİK ALANINDA YABANCI SERMAYE — YILDIRIM KOÇ (Çıkıyor)
4. PETROL EMPERYALİZMİ VE TÜRKİYE — MEHMET TANJA AKAD (Çıkıyor)

Tüm İktisatçılar Birliği, ekonomi biliminin halkımızın kurtuluş mücadelesinde yararlı hale getirilmesini savunmaktadır. «Ortak Pazar Boyunduruğu» broşürünün, halkımızın nasıl sömürüldüğü ve sağlam temeller üzerinde bağımsız bir sanayileşmenin emperyalistler ve emperyalistlerle bütünleşmiş yerli tekelci burjuvazi tarafından nasıl engellendiğini, sorunun özünü yitirmeden basite idirgeyerek açıkladığına, bu açıdan konunun teknik yönlerine yabancı olan yurtseverlere yardımcı olacağına inanıyoruz.

Tüm İktisatçılar Birliği

Kalite Matbaası, Akara - 1974 Fiatı : 2,5 TL.